

ORGANIZÁCIA KULTÚRNO-SPOLOČENSKÉHO ŽIVOTA VO VYBRANÝCH ÚSPEŠNÝCH OBCIACH¹

The Organisation of Cultural and Social Life in Selected Successful Villages

VLADIMÍR BAHNA

DOI: <https://doi.org/10.2478/se-2019-0019> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV
© 2019, Vladimír Bahna. This is an open access article licensed under the Creative Commons

Mgr. Vladimír Bahna, PhD., Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV v Bratislave, Klemensova 19, 813 64 Bratislava; e-mail: vladimir.bahna@savba.sk

This paper compares the methods of organisation of cultural and social life in three municipalities which were awarded the “Village of the Year” title, namely the municipalities of Oravská Lesná, Liptovská Teplička and Spišský Hrhov. The research in these three municipalities suggests several historical and socio-economic similarities between the villages of Oravská Lesná and Liptovská Teplička, which contrasts with the situation in Spišský Hrhov. These similarities and differences between the municipalities are also manifested at the level of their cultural and social life and development strategies. On one hand, we have the traditional mountainous villages with stable long-term and internally driven demography; on the other hand, a changing municipality with a high rate of immigration. In the former case, activities related to the identity of a traditional municipality are being developed, while in the latter case, the identity of the municipality is being actively created also through new cultural and social activities. The key factors of the municipalities’ cultural and social life in both cases are initiative inhabitants and proactive self-governments open to their initiatives.

Key words: cultural and social life, Village of the Year, successful villages, Oravská Lesná, Liptovská Teplička, Spišský Hrhov, rural development, Slovakia

Kľúčové slová: kultúrno-spoločenský život, dedina roka, úspešné obce, Oravská Lesná, Liptovská Teplička, Spišský Hrhov, rozvoj vidieka, Slovensko

How to cite: Bahna, V. (2019). Organizácia kultúrno-spoločenského života vo vybraných úspešných obciach. Slovenský národopis, 67(3), 324–342, <https://doi.org/10.2478/se-2019-0019>

1 Táto práca vznikla v rámci projektu APVV-16-0115 Sociokultúrny kapitál úspešných obcí ako zdroj udržateľného rozvoja slovenského vidieka.

ÚVOD

Predmetom tohto príspevku je analýza foriem organizácie kultúrno-spoločenského života a záujmových činností vo vybraných úspešných slovenských obciach v ich historických a socioekonomických súvislostiach. Cieľom je porovnať spôsoby organizácie kultúrno-spoločenských aktivít, identifikovať aktérov týchto aktivít (jednotlivcov, zoskupenia, inštitúcie a. i.) a opísať súvisiace stratégie obecných samospráv.

Tu prezentovaný výskum je súčasťou projektu „Sociokultúrny kapitál úspešných obcí ako zdroj udržateľného rozvoja slovenského vidieka“. Projekt je zameraný na výskum, analýzu a interpretáciu sociokultúrneho kapitálu slovenských obcí ocenených titulom Dedina roka, ktoré môžu byť zdrojom inšpirácie pre ďalšie obce pre zlepšenie kvality života v rurálnom prostredí na Slovensku. V súlade s týmto projektom bolo kritériom na výber úspešných obcí zvolené víťazstvo v súťaži Dedina roka. Túto súťaž vyhlasuje Ministerstvo životného prostredia SR, Slovenská agentúra životného prostredia, Spolok pre obnovu dediny a Združenie miest a obcí Slovenska, a zároveň je národným kolom Európskej ceny obnovy dediny.² Cieľom príspevku nie je reflektovať výsledky súťaže, ale využiť ich na kompenzáciu absencie iného analytického nástroja, ktorý by slúžil na komplexné hodnotenie úspešnosti obcí. Je namieste pripomenúť obmedzenia a istú nereprezentatívnosť tohto výberu. Súťaž sama o sebe vždy hodnotí a porovnáva len obce, ktoré sa do súťaže prihlásia v danom ročníku. To – po prvé – znamená, že víťazné obce naprieč jednotlivými ročníkmi sú rôznorodé a – po druhé – to neznamena (keďže výsledky bývajú tesné), že obce na druhých a tretích priečkach by neboli úspešné. Výsledkom teda nie je nejaký reprezentatívny plošný rebríček úspešnosti obcí. Napriek uvedenému ale možno skupinu obcí, ktoré získali toto ocenenie, považovať za reprezentantov obcí z hornej časti spektra úspešnosti. V tejto štúdii som sa zamerlal na obce Spišský Hrhov, Oravská Lesná a Liptovská Teplička. Výber práve týchto troch spomedzi všetkých obcí ocenených titulom Dedina roka nesledoval žiaden cieľ alebo špecifické kritérium a odrážal sa od praktických možností autora. Aj z tohto dôvodu predstavuje tu prezentovaný výskum viac-menej úvodnú exploratívnu sondu do zvolenej problematiky. Rozsah, ktorý je venovaný jednotlivým obciam v rámci tohto textu, je determinovaný predovšetkým počtom a druhom aktivít prebiehajúcich v týchto obciach.

Pod kultúrno-spoločenským životom sa v tejto štúdii chápe široká a tematicky nešpecifikovaná skupina záujmových a voľnočasových aktivít, či už ako príležitosti trávenia voľného času z pohľadu ich konzumentov (napr. návštevníkov podujatí alebo užívateľov služieb) alebo ako spôsob osobnej sebarealizácie z pozície ich tvorcov a organizátorov (aktivistov a dobrovoľníkov). Oba tieto aspekty sa podieľajú na individuálnom vnímaní spokojnosti so životom a preto ich možno považovať za dôležité ukazovatele kvality života (Iwasaki, 2006; Stebbins, 2014, 2015). Základným východiskom tohto príspevku preto je, že ak kultúrno-spoločenské dianie ovplyvňuje kvalitu života, tak možnosti kultúrno-spoločenského využitia v konkrétnej obci budú dôležitým aspektom individuálnej spokojnosti so životom v týchto obciach. Skúmanie úspešnosti obcí sa preto nevyhnutne musí zaoberať aj týmto aspektom. Preto sa tu budem venovať aktivitám a podujatiam verejne prístupným na území vybraných obcí, pre ich obyvateľov a s ich účasťou alebo prebiehajúcim s rôznou mierou participácie obecných inštitúcií. Zároveň sa ale nebudem venovať individuálnym aktivitám odohrávajúcim sa v súkro-

2 Vyhlasuje ju Európske pracovné spoločenstvo pre rozvoj vidieka a obnovu dediny so sídlom vo Viedni.

mí, hoci spoločenské podujatia, na ktoré sa zameriavam, môžu byť – a často sú – vyústením záujmov prebiehajúcich v súkromí.

Základné výskumné otázky sú zamerané na to, aký je repertoár kultúrno-spoločenských aktivít v týchto obciach; kto je ich iniciátorom; akú úlohu pri ich organizácii zohráva samospráva prípadne iné inštitúcie. Keďže téma kultúrno-spoločenského života v rurálnom prostredí v spojení s úspešnosťou obcí nebola doposiaľ na Slovensku skúmaná, ide v tomto prípade o exploratívnu prácu. Vychádzam z terénneho výskumu vo vybraných lokalitách zameraného na interview s miestnymi aktérmi kultúrno-spoločenského života, ktoré boli dopĺňané štúdiom obecných kroník, obecných novín, internetových stránok a stránok na sociálnych sieťach obcí a ďalších aktérov kultúrno-spoločenského života. Terénny výskum sa odohral v druhej polovici roku 2018 a prvej polovici roku 2019 a mal podobu opakovaných dvoj- a trojdňových návštev vybraných obcí.

Istú pozornosť budem venovať aktivitám ľudí v oblasti kultúrno-spoločenského života, ktorých by sme mohli označiť za aktivistov alebo dobrovoľníkov. Oba tieto pojmy budem, pre potreby exploratívnosti tohto výskumu, chápať v ich najširšom význame. Dobrovoľníctvo chápem ako činnosť jednotlivcov, ktorí sa rozhodli podieľať sa na spoločenskom živote zmysluplným spôsobom a zároveň je to činnosť nepovinná, neplatená a je v prospech iných (pozri napríklad Dekker, Halman, 2003; Frič, Pospíšilová a kol., 2010; Winkler, 2015). Aktivizmus ako súbor aktivít, ktoré vedú k spoločenskej, kultúrnej, politickej, ekonomickej alebo environmentálnej zmene a sú vykonávané jednotlivcami skupinami alebo hnutiami (Bitušíková, 2015). V kontexte témy tohto príspevku sa budem zameriavať na aktivizmus a dobrovoľníctvo vo vzťahu ku kultúrno-spoločenskému daniu v dotknutých obciach. Aktérmi kultúrno-spoločenského diania nie sú len konkrétni ľudia, ale aj jednotky samosprávy (predovšetkým obce), rôzne organizácie, spolky a občianske združenia, neziskové organizácie, firmy alebo právnické osoby, ale aj združenia ľudí bez formálneho zastrešenia či právnej formy. Treba však podotknúť, že sa nebudem zaoberať konkrétnymi osobami. Výnimkou, keď budem menovať konkrétne osoby, budú len prípady, keď ide o verejne známe informácie a v súvislosti s dôležitým autorským či vlastníckym vzťahom danej osoby k predmetnej aktivite. Nebudem sa zaoberať ani prípadným sponzormi alebo reklamnými partnermi niektorých podujatí.

LIPTOVSKÁ TEPLIČKA

Liptovská Teplička je horská obec ležiaca na severnej strane úpätia Nízkych Tatier v povodí potoka Teplica, na juhovýchodnom okraji historického regiónu Liptov. Stred obce leží v nadmorskej výške 920 m n. m. Najstaršia písomná zmienka o obci je z roku 1634, keď bola obec založená kolonizáciou goralským obyvateľstvom z pomedzia hornej Oravy a Kysúc. V období tzv. prvej Československej republiky sa do obce prisťahovalo niekoľko rómskych rodín.

Až do polovice 20. storočia bola základným ekonomickým zdrojom pôda, využívaná najmä ako pasienky a v menšej miere ako orná pôda. Významným zdrojom obživy bola tiež ťažba dreva a práca v lese. Od 20. rokov 20. storočia spájala Liptovskú Tepličku s Liptovským Hrádkom lesná železnica. Zásadné zmeny v spôsobe života priniesla druhá polovica 20. storočia, keď sa súkromné hospodárenie postupne stávalo okrajovým. Obec sa územnosprávne a dopravné pripojila k okresu Poprad (1961). Predovšetkým

vznik pravidelného autobusového spojenia s mestami Poprad (1961) a Svit (1966) pri- niesol možnosť zamestnania sa v priemyselných podnikoch. V roku 1975 začalo v Lip- tovskej Tepličke pôsobiť jednotné roľnícke družstvo, ako súčasť väčšieho JRD so sídlom v Štrbe (Laučík, Nováková, 2013; obecná kronika). V súčasnosti sú hlavnými zdrojmi príjmu majoritného obyvateľstva zamestnanie v priemyselných podnikoch vo Svite a v Poprade, práca v lese, na družstve, prípadne zamestnanie v samospráve (obecný úrad, základná a materská škola). Doplnkovými zdrojmi je hospodárenie na záhu- mienkoch a príjmy z turizmu. V rómskej komunite má trvalý pracovný pomer len mi- nimálny počet obyvateľov, väčšina je evidovaná ako nezamestnaná. Prevládajú sezónne a brigádnicke práce, práca na čierno a aktivačné práce poskytované obecným úradom.³

Počet obyvateľstva posledné desaťročia stabilne narastá. V roku 1993 mala obec 2144 obyvateľov, v roku 2018 to bolo 2455 obyvateľov.⁴ Tento nárast však možno pripí- sať nárastu rómskej komunity, ktorá tvorila polovici 90. rokov necelú pätinu obyvateľov obce, zatiaľ čo v roku 2018 to bola už približne jedna tretina.⁵

Jadro obce tvorí kompaktná zástavba drevenej ľudovej architektúry, na ktorú nadvä- zuje modernejšia výstavba. Tej dominuje zástavba viacpodlažných uniformných ro- dinných domov postavených v 70. rokoch. Pri vstupe do obce a v časti Kufajka sa na- chádzajú dve osady, v ktorých je koncentrovaná rómska komunita (pre vzťahy medzi Rómami a majoritou pozri Beňušková, 2013). Zachovaná ľudová architektúra predsta- vuje jeden z hlavných „artiklov“ pri samoprezentácii obce ako lokality s tradičnou ľu- dovou kultúrou. Je to jednak hustá nepravidelná zástavba zrubových domov v centre obce a samostatné, pôvodne na okraji obce budované, stodolište so 117 stodolami a tak- tiež pre obec špecifické zemiakové pivnice zahĺbené do svahu.

Obec Liptovská Teplička získala viaceré ocenenia. V roku 2006 vyhrala celosloven- skú súťaž Chotár roka, v roku 2007 súťaž Dedina roka a nasledujúci rok druhé miesto v súťaži Európska cena obnovy dediny. Viackrát bola ocenená kronika obce v súťaži Obecná kronika (2006 a 2010). Za zachovanie unikátnych historických krajinných kul- túr obec získala ocenenie Cena Slovenskej republiky za krajinu 2014 a v súťaži o Cenu Rady Európy za krajinu 2015 získala špeciálne uznanie za ochranu unikátnych historic- kých krajinných štruktúr. Viaceré ocenenia získalo aj Poľnohospodárske podielnícke družstvo, ktoré sa v roku 1990 osamostatnilo od spoločného JRD sídliaceho v Štrbe a sústreďuje na ekologické hospodárstvo a produkciu biopotravín a agroturistiku.

Kultúrno-spoločenský život v Liptovskej Tepličke čo do početnosti a aj rozsahu predstavujú hlavne dva tematické okruhy: „tradície“ a športové aktivity. Pod „tradičia- mi“ tu rozumiem hovorové používanie tohto pojmu, teda najmä folklór, ľudové zvyky a podobne, či už v ich spontánnych alebo inscenovaných formách. Folklórne a športové prvky sa často prenášajú aj do programu podujatí a aktivít, ktoré nie sú svojou podsta- tou zamerané týmto smerom. Na organizácii kultúrno-spoločenských aktivít vzájomne spolupracujú obec a viaceré organizácie: Detský folklórny súbor Turnička a folklórna

3 Pre analýzu rozdielných adaptačných stratégií majority a rómskej komunity v Liptovskej Tepličke pozri prácu Moniky Bajčanovej a Andreja Mentela (Bajčanová, Mentel, 2004).

4 Údaje podľa Štatistického úradu. V obecnej kronike sa uvádzajú o niekoľko desiatok osôb nižšie údaje, avšak s rovnakým trendom.

5 Pri sčítaniach ľudu sa k rómskej národnosti hlási len zlomok obyvateľov považovaných majoritou za Rómov. Avšak v obecnej kronike sa do roku 2015 uvádzali podrobné demografické údaje o počte Rómov v obci. V sú- časnosti možno počet Rómov zistiť z demografických údajov zverejňovaných na internetovej stránke obce, kde sa uvádzajú počty obyvateľov jednotlivých ulíc, pričom Rómovia v obci žijú oddelene od majority na kon- krétnych uliciach.

skupina Tepličan, Dobrovoľný hasičský zbor, Miestna organizácia Matice Slovenskej, Miestna organizácia Slovenského červeného kríža, Základná organizácia Zväzu protifašistických bojovníkov, Telovýchovná jednota Tatran, občianske združenie Priatelia folklóru, občianske združenia Horec a Street workout Liptovská Teplička venujúce sa športu.

Hlavnou kultúrno-spoločenskou udalosťou v obci je dvojdný festival s názvom Folklórne slávnosti pod Kráľovou hoľou, ktorý sa organizuje od roku 1995 vždy prvý augustový, prípadne posledný júlový víkend. Jadro programu tvoria vystúpenia folklórnych súborov zo Slovenska i zahraničia, ktoré sú doplnené sprievodným programom obsahujúcim remeselný trh, predstavenie mikroregiónu, výstavy fotografií, sprievod obcou, prezentácie remesiel a podobne. Festival je umiestnený do amfiteátra v blízkosti zemiacových pivníc a stodolišťa, kde sa odohráva aj časť sprievodného programu. Hlavným organizátorom festivalu je obec, no podieľajú sa na ňom viaceré záujmové spolky a združenia, pochopiteľne najmä miestne folklórne zoskupenia a OZ priatelia Folklóru, ale aj veľká časť obyvateľov obce. Návštevnosť festivalu dosahuje 5 – 6 tisíc za oba dni.

Dejiny inštitucionalizovaného folklóru v Liptovskej Tepličke siahajú až do 50. a 60. rokov 20. storočia: dnešný FS Tepličan vznikol v roku 1974 a v 80. rokoch DFS Turnička, ktorý pôsobí ako detský krúžok pri základnej umeleckej škole. Na ich podporu i podporu kultúrneho diania v obci všeobecne vzniklo v roku 2006 OZ Priatelia folklóru.

K obcou organizovaným podujatiam spätým s folklórom a ľudovou kultúrou patrí aj jarné vynášanie Majmoreny za účasti folklórnych súborov, ktoré v 80. rokoch obnovili už zaniknutý tradičný zvyk (Lenovský, 2013). Posledných osem rokov je k vynášaniu Majmoreny pridružená súťaž v šúľaní najdlhšieho šúľanca a súťaž v jedení šúľancov. Vystúpenia DFS Turnička sú často, ako kultúrny program, súčasťou podujatí, ktoré nesúvisia s ľudovou kultúrou. Ide napríklad o deň matiek, deň učiteľov, či posedenie s dôchodcami a pod. V obci prežívajú aj niektoré ľudové tradície, ktoré sú spontánne udržiavané predovšetkým mládežou. Nie sú formálne organizované obecným úradom ani inými organizáciami a nejde o inscenované vystúpenia. Sú to napríklad veľkonočné zvyky, stávanie májov a regrútsvo, ktoré je zaujímavé hlavne tým, že pretrváva aj po zániku povinnej vojenskej služby. Regrútov dnes predstavujú všetci osemnásťroční mladí muži, pričom tejto skupine sa prisudzujú isté práva a povinnosti predovšetkým v súvislosti s kalendárnymi obyčajmi, ako je stávanie májov alebo veľkonočná obchôdzka regrútov dedinou (Lenovský, 2013). V kontexte spoločenského diania je zaujímavé, že regrúti pôsobia niekedy ako samostatná organizovaná skupina spolupodieľajúca sa na organizácii niektorých podujatí (napríklad pri novom podujatí Na Jána, viď nižšie).

Medzi podujatia, ktoré samé o sebe nesúvisia s folklórom alebo ľudovou kultúrou, no tieto prvky sa do nich dostávajú v podobe kultúrneho programu, patria podujatia súvisiace s pripomínaním si druhej svetovej vojny, na ktorých sa podieľa hlavne Slovenský zväz protifašistických bojovníkov. Je to kladenie vencov pri príležitosti oslobodenia obce, pri štátnom sviatku víťazstva nad fašizmom a pri výročí Slovenského národného povstania.⁶ Na nich zvykne vystupovať DFS Turnička. K ďalším patrí organizovanie plesov v období fašiangov – Farský ples a ples dobrovoľného hasičského zboru.

⁶ Existencia až troch podujatí súvisiacich s protifašistickým bojom počas druhej svetovej vojny kontrastuje s výsledkami prezidentských volieb v 2019, kde v Liptovskej Tepličke vyhral v prvom kole kandidát strany, ktorá má negatívny vzťah k SNP a glorifikuje vojnový slovenský štát.

V Liptovskej Tepličke je rozvinutý a bohatý športový život. V roku 1968 vznikla telovýchovná jednota Tatran. Tú dnes reprezentuje len futbalový klub (žiaci, dorast, muži), ktorý okrem svojich ligových zápasov organizuje spolu s obcou putovný Futbalový turnaj Tepličiek, medzi obcami majúcimi v názve „Teplička“. Viacero športových podujatí so širšou regionálnou účasťou organizuje spolu s obcou Športový klub Horec: v januári je to lyžiarska súťaž v obrovskom slalome žiakov, konajúca sa v lyžiarskom stredisku Ski Park; v auguste cyklomaratón Horal a výstup na Kráľovu hoľu, na záver roka stolnotenisový turnaj. Niekoľko športových aktivít a podujatí súvisí s pôsobením dobrovoľného hasičského zboru (DZH). Jeho členovia sa aktívne zúčastňujú na hasičských ligách, organizujú augustovú súťaž jednotlivcov Železný hasič a spolu s obcou júlovú súťaž hasičských tímov O pohár starostu obce. V roku 2014 vzniklo v obci z iniciatívy športových nadšencov, svojpomocne a s podporou obce workoutové ihrisko (priestor s náradím na cvičenie s vlastným telom) a neskôr aj občianske združenie Street workout Liptovská Teplička. Okrem toho, že športovci z obce slávia v tomto športe úspechy na slovenskom i medzinárodnom poli, organizujú v obci Tatranský pohár vo street workoutu s medzinárodnou účasťou. V obci pôsobí aj bežecký klub Infinity sport team Liptovská Teplička, ktorý organizuje polmaratón Beh SNP. Okrem uvedených športových podujatí obec organizuje beh do vrchu nazývaný Beh po schodoch do neba, ktorý je spojený s propagáciou zachovávanía terasovitých políček, a spolu s obcou Štrba 31 km dlhý beh Malý štrbský maratón (momentálne 42. ročník). Oba behy sú zaradené do podujatia Tatranský bežecký týždeň.

Okrem podujatí, ktoré som rozdelil medzi tradičné a športové, sa v obci organizujú aj podujatia mimo týchto dvoch kategórií. Miestni ochotníci zastrešeni MO Matice slovenskej organizujú každý rok nové divadelné predstavenie, s ktorým navštevujú aj iné obce, prípadne ochotnícke divadlá z iných obcí sporadicky zavítajú do Liptovskej Tepličky. Miestny spolok Slovenského Červeného kríža organizuje raz ročne prechádzku náučným chodníkom spojenú s prednáškami a ukázkami prvej pomoci. Pri príležitosti sviatku sv. Floriána organizuje miestny DZH Deň otvorených dverí. Začiatkom júna sa pravidelne uskutočňuje Deň s rodinou, ktorý ponúka program pre rodiny s deťmi. Celkom novým občianskym združením je Harmónia Liptovská Teplička, v ktorom sa združila skupina miestnych žien. Svojou činnosťou chcú pomáhať iným združeniam pri organizácii kultúrno-spoločenských podujatí a zveľaďovaní obce. Priebežne organizujú spoločné rekreačné cvičenia a svojpomocne vykonávajú menšie záhradnícke úpravy exteriéru obce. Spolu s obcou, Dobrovoľným hasičským zborom, OZ Priatelia folklóru a regrútmí zorganizovali prvý ročník podujatia s názvom Na Jána spojený s pálením vatry a ľudovou zábavou.

Pri kostole pôsobí chrámový zbor, ktorý vedie miestny farár a ktorý vystupuje najmä počas slávnostných omší (napríklad počas omše v amfiteátri počas festivalu Pod Kráľovou hoľou). Hlavným vystúpením zboru je každoročne Trojkráľový koncert v kostole, na ktorom vystupujú aj DFS Turnička či iní hostia. V Liptovskej Tepličke pri miestnom pastoračnom centre pôsobí kresťanské mládežnícke spoločenstvo Pripravme cestu Pánovi. Medzi jeho najvýznamnejšie aktivity patrí letný gospelový festival Špekfest. Spoločenstvu sa nie celkom darí generačná výmena, a preto sa zatiaľ posledný ročník Špekfestu uskutočnil v roku 2017.

Dôležitým partnerom obce a viacerých podujatí je miestne Poľnohospodárske poľnícke družstvo, ktoré okrem toho niekoľko rokov v obci organizovalo podujatie Deň ekologického poľnohospodárstva neskôr nazývaného Ekologický deň na farme. Prezentovali sa na ňom poľnohospodárske produkty a technika, ponúkali ochutnávky

regionálnych potravín. Podujatie sa začínalo omšou za dobrú úrodu, sprevádzal ho kultúrny program a rôzne súťaže. Naposledy sa však toto podujatie uskutočnilo v roku 2016.

Na margo vymenovaných aktivít treba poznamenať, že rómska komunita, ktorá dnes predstavuje približne tretinu obyvateľov obce, sa vo všeobecnosti na týchto podujatiach nezúčastňuje. Príležitostne Rómovia prichádzajú na podujatia organizované základnou školou, ak na nich vystupujú ich deti, ale ide skôr o nepravdivý jav. Rómske deti tiež pôsobia v chrámovom zbore. Iná iniciatíva zapojenia sa do kultúrno-spoločenského diania v obci z rómskej komunity absentuje. Napriek tomu, že medzi Rómami a majoritou nedochádza k závažnejším konfliktom, medzi oboma komunitami existuje ostrá spoločenská i priestorová hranica (pozri Beňušková, 2013). Rómovia navštevujú centrum obce len sporadicky a svoj spoločenský život si organizujú samostatne a bez účasti obce. Veľmi časté sú spontánne, ale aj organizované hudobné zábavy miestnych rom-popových kapiel, ktoré sa viažu predovšetkým na rodinné oslavy, prípadne sa odohrávajú pri príležitosti dňa odpustu, prvého svätého prijímania, či paralelne s miestnymi folklórnymi slávnosťami (Ambrózová, 2013). Pred niekoľkými rokmi bol v miestnom spoločenskom dome organizovaný Deň Rómov, no pre nezáujem majority v organizovaní podujatia sa v projekte ďalej nepokračovalo. Hoci v minulosti existoval silnejší kontakt Rómov s majoritným obyvateľstvom práve cez hudobnú produkciu, keď rómski muzikanti saturovali potreby majority (napríklad zabezpečovali hudobný sprievod folklórnemu súboru), dnes je hudobná produkcia Rómov úplne samostatným svetom (Ambrózová, 2013).

ORAVSKÁ LESNÁ

Oravská Lesná je horská obec ležiaca na západe hornej Oravy na rozhraní Oravy, Kysúc a Poľska, v zovretí Podbeskydskej vrchoviny a Oravskej Magury. Oravská Lesná je najmladšia oravská obec založená až v roku 1731 z podnetu grófa Juraja Erdödiho a osídlená goralským obyvateľstvom. Po svojom zakladateľovi bola aj pomenovaná Erdöd, neskôr vo forme Erdútka. Názov Oravská Lesná nesie až od roku 1946 (Maťugová, Huba, 1997).

Oravská Lesná je obcou s najnižšou priemernou ročnou teplotou na Slovensku. Pre drsné klimatické podmienky a chudobnú pôdu bolo pestovanie plodín obmedzené a v obci dominoval chov dobytky. Dôležitou ekonomickou činnosťou bola ťažba dreva a práca v lese a výroba drevených šindľov. V roku 1914 sa začala budovať oravská lesná železnica, neskôr prepojená s kysuckou lesnou železnicou. Jej činnosť bola ukončená v roku 1971. Rozšírenou praxou v minulosti bolo, že súkromne hospodáriaci roľníci prenechávali prácu na hospodárstve ženám a ďalším členom rodiny a sami odchádzali za prácou v priemysle a stavebníctve do vzdialenejších častí republiky. Veľká časť mužov odchádzala robiť do ostravských baní. Takéto dochádzanie za prácou do vzdialenejších regiónov je aj dnes častým spôsobom obživy miestnych mužov. Jednotné roľnícke družstvo vzniklo relatívne neskoro, až v roku 1982. V 90. rokoch bolo sprivatizované. Poľnohospodárska výroba je dnes pre obyvateľov už len doplnkovou činnosťou zameranou hlavne na pestovanie zemiakov na záhumienkoch. K orientácii na prácu v priemysle prispel aj podnik Tesla Orava, ktorý vznikol v obci v roku 1966 a postupne sa rozrástol (Maťugová, Huba, 1997). Dnes v priemyselnom areáli niekdajšej Tesly Orava sídli viacero podnikov s elektrotechnickou výrobou (CRT electronic, Avex, Eastern), ktoré spolu zamestnáva približne 800 ľudí, prevažne miestnych žien. Posledné desaťro-

čie sa v obci výrazne rozvíja súkromné podnikanie. V obci pôsobí viac ako 50 firiem a živnostníkov. Dominujú tu firmy venujúce sa spracovaniu a výrobe z dreva, viaceré s 50 a viac zamestnancami.

Obec má kopaničiarsky charakter s rozptýlenou zástavbou. Centrum obce sa pôvodne nachádzalo na kopci v blízkosti dnes už neexistujúceho dreveného kostola. Po výstavbe nového kostola sv. Anny v údolí v roku 1914 sa do údolia postupne presunulo aj centrum obce (časť nazývaná Ústredie). Nachádza sa tu obecný úrad, základná škola, dom dôchodcov, kultúrny dom, niekoľko bytových domov, ubytovacie a stravovacie zariadenia, obchody a ďalšia občianska vybavenosť. Zvyšok obce pozostáva z niekoľkých osád rozptýlených po okolitých kopcoch a vzdialených od Ústredia aj niekoľko kilometrov. V obci sa nachádza menšie súkromné lyžiarske stredisko Oravasnow a na zachovalom fragmente lesnej železnice je dnes prevádzkovaná expozícia Oravskej železnice patriaca pod Oravské múzeum.

Počet obyvateľstvo v Oravskej Lesnej kontinuálne narastá. V roku 1993 mala obec 2929 a ku koncu roku 2018 evidovala 3421 obyvateľov.⁷ Za toto obdobie obec nepostihla žiadna vlna vysťahovalectva. Nezamestnanosť v obci je dlhodobá pod celoslovenským priemerom a obec disponuje dostatkom stavebných pozemkov. Len počas môjho výskumu bolo v obci približne 50 rozostavaných rodinných domov.

Podobne ako v Liptovskej Tepličke aj v Oravskej Lesnej zastávajú folklór a odkazy na ľudovú kultúru čestné miesto v kultúrno-spoločenských aktivitách. V obci existuje niekoľko telies venujúcich sa hudobnému a tanečnému folklóru. Najstarším je detský folklórny súbor Magurka, ktorý pracuje popri základnej škole od roku 1984. Dospelých združuje folklórny súbor Flajšovan, ktorý vznikol v roku 1991. Ďalej je tu mládežnícka folklórna skupina Flajšovaneček, ktorá vznikla v roku 2002 ako medzičlánok medzi súborom Flajšovan a detským súborom Magurka. Hudobný sprievod súborom Flajšovan a Flajšovaneček zabezpečuje Ľudová hudba bratov Chudobovcov, ktorá vystupuje aj samostatne. Okrem toho je tu ešte menšia folklórna skupina Tanečník, ktorá vznikla v roku 2008. Tieto zoskupenia sa ako súčasť kultúrneho programu podieľajú na väčšine spoločenských podujatiach v obci, prípadne vystupujú pri cirkevných sviatkoch v kostole. Samostatným podujatím s výslovne folklórnym zameraním je festival Lesnianska heligónka, ktorý ma tento rok už 22. ročník. Uskutočňuje sa vždy koncom apríla alebo začiatkom mája a hostí hráčov na heligónku zo Slovenska a okolitých krajín. Hoci nie každoročne, od roku 2009 sa v obci koná medzinárodný festival detských folklórnych súborov Folklór bez hraníc (zatiaľ posledný 7. ročník sa konal v 2017). Festival detských folklórnych súborov aj festival Lesnianska heligónka je predovšetkým iniciatívou Viktora Chudobu, ktorý je zároveň vedúcim FS Flajšovan, Flajšovaneček, DFS Magurka a LH bratov Chudobovcov. Je to pekný príklad toho, aký veľký vplyv na kultúrno-spoločenské dianie môžu mať aktívni jednotlivci.

Folklórny, predovšetkým hudobný, program je v obci súčasťou udalostí spojených s kalendárnymi sviatkami. Napríklad pri príležitosti odpustovej slávnosti alebo v období vianočných sviatkov (zapaľovanie obecného adventného venca alebo obecné vianočné trhy) alebo pri pochovávaní basy, ktoré sa odohráva v miestnom kultúrnom dome. Posledné roky k týmto podujatiam patrí aj obcou organizované stavenie mája. Ide o novodobý zvyk, ktorý sa na Slovensku objavuje už niekoľko desaťročí a ktorý transformoval ľudovú tradíciu stavania májov do akejsi obecnej slávnosti, keď sa v centre obce stavia jeden ústredný máj, čo je sprevádzané spoločenským programom a pohostením.

7 Údaje podľa štatistického úradu.

Hlavným nositeľom športových aktivít je Telovýchovná jednota (TJ) Oravská Lesná. Vznikla v roku 1960 a okrem obligatórneho futbalu zastrešuje na ligovej úrovni aj hokej a stolný tenis. Vcelku výnimočným je fakt, že v obci sa nachádza zastrešený hokejový štadión, ktorý patrí pod TJ Oravská Lesná a bol vybudovaný z veľkej časti svojpomocne a z vlastných zdrojov⁸. Okrem toho, že ho využíva miestny hokejový tím, býva k dispozícii na verejné korčuľovanie a zároveň je často využívaný na kultúrno-spoločenské podujatia. Najväčším športovým podujatím v obci je tzv. Športový deň, ktorý organizuje obec spolu s telovýchovnou jednotou. Podujatie pozostáva z turnajov vo viacerých športoch, sprevádzaných športovým programom pre deti. Zatiaľ čo Športový deň je určený primárne domácim obyvateľom, tzv. Night run je podujatie organizované pre širokú bežeckú verejnosť. Je to nočný beh na 6 km vo viacerých kategóriách. Uskutočňuje sa od roku 2017 a na druhom ročníku sa zúčastnilo viac ako 500 bežcov z celého Slovenska. Okrem sprievodného športového programu pre deti je beh zakončený ohňostrojom. V tomto roku telovýchovná jednota spolu so Slovenským futbalovým zväzom zorganizovali Festival for Girls, venovaný podpore futbalu medzi dievčatami. V roku 2017 bolo tiež v areáli telovýchovnej jednoty svojpomocne miestnymi dobrovoľníkmi vybudované verejné workoutové ihrisko.

V obci pôsobí turistický oddiel Parač. Organizuje pešie a cyklistické túry, no jeho najvýznamnejšou aktivitou je organizácia zimného prechodu na lyžiach nazvaného Erdúdsky horizont. Malé turistické podujatie obyvateľov Oravskej Lesnej prerástlo postupne na udalosť s celoslovenskou účasťou, blížiacou sa k počtu 1000 účastníkov. Skupina nadšencov motokrosu organizuje nepravidelne motokrosové preteky O pohár starostu obce Oravská Lesná (posledný ročník 2018). Obec Oravská Lesná spolu s obcou Zborov nad Bystricou spoluorganizujú cestné cyklistické preteky s názvom Kysuce – Orava cez kopec.

V obci sa odohráva aj množstvo kultúrnych podujatí. Jedným z dôležitých miest pre takéto podujatia a aktivity sú priestory kultúrneho domu. Je to dejisko pre viaceré fašiangové plesy (detský maškarný ples, ples seniorov). Stabilne v ňom funguje obecná posilňovňa, ktorá vznikla a je prevádzkovaná vďaka iniciatíve jedného športového nadšenca. Podobne samoorganizáciou z podnetu mladých matiek tu v roku 2012 vzniklo centrum Sedmokráska, ktoré ponúka priestor, kde sa môžu matky s deťmi stretať a venovať sa rôznym aktivitám. Organizujú sa tu napríklad aj cvičenia aerobiku. V kultúrnom dome sa stretáva aj miestne mládežnícke kresťanské spoločenstvo eRko,⁹ ktoré v obci pôsobí od roku 1994 a venuje sa predovšetkým práci s deťmi. Na svojich stretnutiach pripravujú pre deti rôzne kultúrne, športové a hravé činnosti. Organizujú letný tábor pre miestne deti a spolu s obcou aj Deň rodiny s podtitulom Vypni telku, zapni seba. Počas roka tiež v kostole usporadúvajú viaceré koncerty pozvaných gospelových kapiel.

V obci v súčasnosti nepôsobí ochotnícky divadelný súbor, no v kultúrnom dome vystupujú 2–3 krát do roka pozvané ochotnícke divadelné skupiny. V sále kultúrneho domu sa konajú aj rôzne prednášky a besedy, prípadne sa tu uskutočňujú komerčné podujatia (napr. detské predstavenia). Obec tu organizuje viaceré spoločenské stretnutia, ktoré patria do štandardného repertoáru spoločenských podujatí obecných úradov: posedenie seniorov, stretnutia s jubilantmi, deň matiek, privítanie detí do života a pod.

8 Občianske združenie TJ Oravská Lesná založilo vlastnú firmu TJ Orles s.r.o., prostredníctvom ktorej dokáže efektívnejšie hospodáriť a získať ďalšie finančné zdroje napríklad pri organizácii spoločenských podujatí.

9 Je súčasťou celoslovenskej organizácie eRko – Hnutie kresťanských spoločenstiev detí.

Aktívnym kultúrno-spoločenským životom sa prejavuje tiež miestny klub dôchodcov, ktorý spadá pod Jednotu dôchodcov Slovenska. Pre svojich členov organizuje cyklotúry, a niekoľkokrát do roka poznávacie zájazdy a kúpeľné pobyty. Štyrikrát ročne sa v spolupráci so základnou školou koná výchovné podujatie Starí rodičia deťom – Ako to bolo voľakedy, na ktorom sa deťom prezentujú rôzne zvyky a tradície, resp. remeslá a tradičné pracovné postupy. Pripravujú tiež program pri viacerých obecných podujatiach, ako sú stavenie mája, dožinkový sprievod alebo rozsviecovanie vianočného stromčeka pri vianočných trhoch a organizujú vlastný Ples seniorov.

Spomenuté vianočné trhy sa už niekoľko rokov organizujú v centre obce a v kultúrnom dome. Ide o jednoduchové podujatie, ktoré vzniklo na konkrétny podnet jednej obyvateľky a na ktorom ponúka svoje produkty niekoľko desiatok miestnych, prevažne príležitostných remeselníkov. Folklorne súbory zabezpečujú kultúrny program a kresťanská mládež eRko program pre deti.

Špecifickými podujatiami sú Diskotéky TJ, ktoré sa odohrávajú niekoľkokrát do roka na miestnom hokejovom štadióne. V rámci TJ Oravská Lesná vznikla pred niekoľkými rokmi samostatná platforma nadšencov s názvom Partia mladých, ktorá pomáha pri organizácii podujatí (Športový deň, Night run a. i.). V súčasnosti ide o skupinu približne 25 mladých ľudí. Majú vlastné stanovy a každoročne si volia svojho starostu. Ich hlavnou aktivitou je práve organizácia spomenutých diskoték, pričom výťažok z nich ide na rozvoj športu v rámci telovýchovnej jednoty (napríklad na údržbu a vybudovanie hokejového štadióna). Nejde pritom o nejakú lokálnu diskotéku, ale o podujatie so širším komerčným úspechom a účasťou 1000–1600 ľudí, prevažne nie miestnych. Renomé Diskotéky TJ ovplyvňuje dokonca kalendár podobných podujatí v celom regióne Oravy, ktoré sa organizujú tak, aby sa svojimi termínmi nekrížili s diskotékami v Oravskej Lesnej.

Okrem už spomínaných zoskupení, ako sú folklórne súbory, spoločenstvo eRko, klub dôchodcov, telovýchovná jednota a ďalšie, treba ako aktérov miestneho kultúrno-spoločenského diania spomenúť miestne poľovnícke združenie Kohútik a miestny dobrovoľný hasičský zbor. Hoci neorganizujú vlastné podujatia, sú neodmysliteľnou súčasťou väčšiny spoločenských podujatí v obci. Napríklad poľovnícke združenie zabezpečuje na viaceré podujatia občerstvenie v podobe divinového gulášu. Dobrovoľní hasiči na ne zasa poskytujú svoje technické vybavenie a okrem toho zabezpečujú slávnostné kladenie vencov k pomníku padlých vojakov pri príležitosti oslobodenia obce.

Hoci väčšinu podujatí nejakým spôsobom oficiálne zastrešuje obec, takmer vždy ide o kolektívne úsilie viacerých aktérov – zoskupení a jednotlivcov. Pritom pri podstatnej časti týchto aktivít a podujatí ide v prvom rade o iniciatívu, ktorá prichádza priamo od miestnych obyvateľov, či už ako jednotlivcov alebo v rámci združení. Obec v najjednoduchšom prípade zastreší aktivitu napríklad poskytnutím priestorov, nezriedka sa však zapojí aj organizačne alebo finančne. Stále však ide o aktivitu, ktorá by bez dobrovoľnej iniciatívy obyvateľov nevznikla – či už je to posilňovňa alebo detské centrum, kde sa spojili obecné priestory a iniciatíva jednotlivcov k dlhodobu prospešnej aktivite; alebo krátkodobé, ale opakované podujatia ako Lesnianska heligónka, Erdútsky horizont; či jednorazové podujatia — vo väčšine prípadov existuje konkrétna skupina alebo konkrétny človek, ktorý dané podujatie vymyslel a jeho realizáciu považuje za svoj osobný záujem.

Obec Spišský Hrhov leží v Hornádskej kotline na ceste spájajúcej mestá Levoča (7 km) a Spišská Nová Ves (17 km). Prvá historická zmienka o Spišskom Hrhove pochádza z polovice 13. storočia (Endrödi, 2015). Už od najstaršieho obdobia išlo viacetnickú obec. Z konca 13. storočia vieme, že sa tu nachádzajú dve osady, slovenský a nemecký Hrhov, ktoré neskôr splynuli. Obec od svojho vzniku do roku 1885 patrila rodu Gyorgyovcov, ktorý tu mal rodové sídlo. Následne sa tu usadila rodina Csákyovcov, ktorá tu vybudovala prosperujúci veľkostatok s liehovarom.

Do konca druhej svetovej vojny boli Hrhovčania predovšetkým súkromne hospodáriaci roľníci alebo poľnohospodárski robotníci pracujúci na veľkostatku Csákyovcov. V období tzv. prvej Československej republiky sa v obci usadili Rómovia, ktorí podľa rozprávania starousadlíkov prišli do obce ako poľnohospodárski robotníci pre miestneho gazdu. Jednotné roľnícke družstvo vzniklo v Hrhove v roku 1950 v duchu nátlakových a nedobrovoľných foriem kolektivizácie. Pre zlé hospodárske výsledky v 1964 zaniklo a jeho činnosť prevzali Štátne majetky (Kormošová, 2015). Obdobie pred rokom 1989 predstavovalo pre obec roky hospodárskeho úpadku a postupného vystaňovania za prácou. Medzi rokmi 1961 a 1991 klesol počet obyvateľov z 1049 na 862 (Kormošová, 2015).¹⁰ Miestni obyvatelia vo všeobecnosti toto obdobie reflektujú ako obdobie všeobecného hospodárskeho aj spoločenského rozvratu.

V súčasnosti je obec Spišský Hrhov až notoricky známa ako príklad úspešnej integrácie Rómov, zvrátenia nepriaznivej demografie a všeobecného rozvoja obce. V roku 1998 sa starostom stal Vladimír Ledecký, ktorý s podporou viacerých miestnych aktivistov spustil zásadné zmeny v rozvoji obce. Spišský Hrhov je obec, ktorá ako prvá na Slovensku začala systematicky pripravovať Program rozvoja obce – tento dokument inšpiroval zavedenie povinnosti takéhoto plánu pre všetky obce na Slovensku. Spišský Hrhov je tiež známy priekopníctvom vo využívaní tzv. obecnej firmy, dnes fungujúcej ako spoločnosť s ručením obmedzeným – Hrhovské služby s.r.o. Podľa štatistického úradu bolo v roku 1998 v Spišskom Hrhove evidovaných 896 obyvateľov, no podľa viacerých pamätníkov reálny počet obyvateľov trvalo žijúcich v obci bol nižší ako 700 a z obce odchádzali mladí, ekonomicky aktívni ľudia. Rozvoj obce, integrácia Rómov a predaj pozemkov, vybavených inžinierskymi sieťami a určených na výstavbu rodinných domov, spôsobili, že do roku 2008 narástol počet obyvateľov na 1296 a do roku 2018 až na 1632.¹¹ To znamená, že v súčasnosti približne polovicu obyvateľov tvoria ekonomicky aktívni novousadlíci. Rómska komunita predstavuje približne pätinu obyvateľov (Mušínska, 2018). Väčšina obyvateľov dochádza za prácou mimo obce, najmä do Spišskej Novej Vsi. Najväčším zamestnávateľom Rómov je obecná firma.

Spišský Hrhov získal v roku 2007 v rámci súťaže Dedina roka mimoriadnu cenu „Za netradičné a originálne prístupy smerujúce k všestrannému rozvoju a zviditeľňovaniu obce“ a v roku 2015 súťaž Dedina roka vyhral. V roku 2012 ocenila Spišský Hrhov aj Svetová banka ako pozitívny príklad práce s rómskou komunitou.

Dominantou obce je neobarokový kaštieľ s príslušným parkom, ktorý bol sídlom rodiny Csákyovcov a v ktorom dnes sídli reedukačné centrum. Druhou významnou historickou dominantou je kostol s renesančnou vežou. Na tieto pamiatky plynule nadväzuje staršia zástavba Spišského Hrhova, avšak pôvodná drevená architektúra zanikla

¹⁰ Hudák (2015) uvádza k roku 1992 dokonca len 518 obyvateľov, no nie je známe, skade tento údaj čerpá.

¹¹ Údaje podľa Štatistického úradu.

tesne po druhej svetovej vojne. Významnú zmenu vzhľadu obce priniesla nedávna výstavba rodinných domov. Tieto nové časti obce sú obývané prevažne novousadlíkmi. Spolu s obnovou obce sa administratívne a spoločenské centrum presunulo na ulicu prechádzajúcu medzi niekdajšími hospodárskymi budovami panstva Csákyovcov: medzi niekdajšou koniarňou (dnes bytový dom, pošta a denný stacionár), a budovou pôvodného liehovaru (dnes sídlo hudobného múzea, galérie a priestorov obecného podniku). Okrem toho za posledných 15 rokov vybudovala obec viac ako 100 bytov. Väčšina Rómov žije na jednej ulici na severnom okraji obce. Nejde však o segregovanú zónu. Je vybavená inžinierskymi sieťami – porovnateľne ako časti obce obývané majoritou – a plynule nadväzuje na zvyšnú zástavbu obce. V 90. rokoch mala táto ulica charakter osady. Táto zmena je výsledkom dlhodobého a komplexného úsilia obce o integráciu Rómov (Mušinka, 2012, 2018). Napriek úspechom má integrácia ďaleko od ideálu a hoci malá časť Rómov býva v bytoch v centre obce, územie obývané Rómami je etnicky homogénne a presne vymedzené.

Rozvoj obce, ktorý sa začal na prelome tisícročí, úzko súvisel so skupinou hrhovských aktivistov a remeselníkov, neformálne združených okolo nimi vytvorenej obecnej remeselnej dielne. V okruhu týchto ľudí vzniklo občianske združenie Spiš (od 1998) a obec sa zapojila do programu Tvoj Spiš (2002), ktorý bol riadený mimovládnu organizáciou ETP Slovensko. Tento program zapojil do rozvoja obce všetky organizácie vtedy pôsobiace v obci: Dobrovoľný zbor požiarnej ochrany (dnes Dobrovoľný hasičský zbor), združenie Pod skalku, Spolok katolíckej mládeže, Klub hrhovských žien a vznikol Klub rómskej mládeže (viaceré už dnes aktívne nepôsobia). V rámci obecnej remeselnej dielne a komunitného centra sa organizovali desiatky remeselných workshopov, športových podujatí, prednášok a školení, mnohé zamerané na integráciu rómskej komunity. Súčasťou programu bolo aj pripravenie prvého plánu hospodárskeho rozvoja obce na Slovensku, do ktorého sa zapojilo približne 70 obyvateľov. Podľa starostu Vladimíra Ledeckého dôležitejšia ako samotný plán bola a stále je jeho tvorba, keď sa na nej podieľajú sami obyvatelia. Výsledkom je, že ľudia sa zblížujú, motivujú a prinášajú a tvoria nové nápady prospešné pre obec. Mnohé z nich sa týkajú práve kultúrno-spoločenského života.

Najvýznamnejším spoločensko-kultúrnym podujatím v obci je dvojdnový festival Harhovenske čuda a zabaviska organizovaný od roku 2003. Jednou z myšlienok tohto festivalu bolo oživenie kultúrno-spoločenského života so zapojením všetkých skupín obyvateľov. Hlavnou líniou sú hudobné koncerty v obecnom amfiteátri. Festival nemá žiadne špecifické žánrové zaradenie a účinkujúce hudobné skupiny sa vyberajú na základe ankety medzi obyvateľmi. Vystúpenia tak variujú od folklórnych skupín po najznámejších slovenských popových alebo rockových interpretov. Koncerty sú sprevádzané ďalšími aktivitami, ktoré sa odohrávajú na viacerých miestach v obci: ide o divadelné predstavenia, výstavy, ponuka domácich špecialít, celodenný detský program a pod. Jednou z ústredných aktivít, ktorá neoddeliteľne patrí k tomuto festivalu, je každoročný pokus o zápis do Guinnessovej knihy rekordov výrobou nadrozmerných napodobení rôznych predmetov (napr. fujara, valaška, rapkáč, košeľa, motyka, panvica, atď.) účastníkmi festivalu, ktoré následne trvalo zdobia exteriér obce. Napriek tomu, že podujatie v súčasnosti navštevuje 5–6 tisíc návštevníkov, teda väčšinou nie miestnych, je možné jeho ústrednú ideu zhrnúť ako „robíme to sami pre seba“. Program sa teda v priebehu rokov neustále vyvíja predovšetkým podľa záujmu a nápadov miestnych obyvateľov.

Rekonštrukciou historickej budovy niekdajšieho liehovaru získala obec cenné priestory, ktoré využíva aj na kultúrno-spoločenské aktivity. Na jednom poschodí tu vznikol

priestor pre galériu, v ktorej sú príležitostne rôzne umelecké a fotografické výstavy. Miestne občianske združenie Vlny umenia a miestna základná umelecká škola tu v roku 2016 zorganizovali zatiaľ jednorazový umelecký festival Čarokruhy. Na ďalšom poschodí vzniklo interaktívne múzeum tradičných hudobných nástrojov – MuzikMuzeum.¹² Múzeum nadväzuje na aktivity okolo obecnej remeselnej dielne, kdeže viacerí remeselníci sa v nej venovali výrobe hudobných nástrojov. Jadro múzea však tvorí súkromná zbierka hudobných nástrojov jedného zo zakladajúcich členov remeselnej dielne Michala Smetanku, ktorý múzeum vedie a pripravuje jeho program. Múzeum bolo oficiálne otvorené v máji 2019, no v obmedzenej podobe fungovalo od roku 2018. Pre kultúrno-spoločenský život v obci je múzeum zaujímavé nie ani tak pre svoju expozíciu, ale najmä preto, že sa zároveň stalo miestom hudobných koncertov, workshopov a prednášok a pod. Len za prvý polrok svojej existencie (sčasti ešte pred oficiálnym otvorením) sa tu uskutočnilo desať hudobných podujatí. Ich žánrové zameranie, samozrejme, súvisí s expozíciou múzea a možno ho charakterizovať ako hru na tradičné a historické nástroje, prípadne world music. Ide o špecifickú hudobnú ponuku, preto väčšiu časť návštevníkov tvoria ľudia prichádzajúci do obce cielene na tieto podujatia.

V roku 2010 vznikla v Spišskom Hrhove nezisková organizácia Sarahs, ktorú založili toho času študenti záhradnej architektúry. Prvou aktivitou tejto organizácie bola obnova zanedbaného historického parku pri kaštieli v Spišskom Hrhove (2010–16) a organizácia letných škôl venovaných záhradnej architektúre. Od roku 2012 začala Sarahs SK spolupracovať so základnou a materskou školou v Spišskom Hrhove a organizovať letné školy a školské výlety venované ekológii, nazvané Na vlne poznania. V súčasnosti sa táto nezisková organizácia venuje najmä Centru interaktívnej kultúry EQO, ktoré vybudovala v areáli miestnej základnej školy. V priebehu roka sa tam organizuje niekoľko desiatok rôznych podujatí obzvlášť venovaných modernému umeniu (výstavy, umelecké workshopy, diskusie, koncerty a pod.) za účasti umelcov z celého Slovenska i zahraničia. Podobne ako pri podujatiach MuzikMúzea ide o špecifickú ponuku, ktorá oslovuje v prvom rade, no nielen, záujemcov o umenie mimo hraníc obce. Aktivity centra EQO i MuzikMúzea však miestni obyvatelia oceňujú ako niečo, čo rozširuje ponuku kultúrneho diania, prináša do obce zaujímavých ľudí a v nemalej miere zlepšuje imidž obce.

Na rozdiel od ostatných dvoch tu opisovaných obcí v Spišskom Hrhove nie je folklórny súbor, ktorý by spracovával miestne folklórne tradície. To zrejme súvisí aj so špecifickým demografickým vývojom Spišského Hrhova. Za jedinú systematickú činnosť, o ktorej sa dá povedať, že reprezentuje lokálne ľudové tradície, možno považovať dožinkový sprievod organizovaný miestnou ZO Jednoty dôchodcov, ktorá týmto prispieva k programu festivalu Harhovske čuda a zabaviska. Miestna ZO Jednota dôchodcov každoročne spoluorganizuje aj Silvestrovský výstup na neďaleký Medvedí vrch, na ktorom sa zvykne zúčastniť 100–160 miestnych obyvateľov.

Najstaršou športovou organizáciou je Telovýchovná jednota (založená v 50. rokoch), ktorú dnes zastupuje len futbalový klub FK 49 Spišský Hrhov. Napriek rozvoju obce a nárastu počtu detí záujem o ligový futbal v obci klesá. Popri tom však v obci prebieha tretí ročník neformálnej futbalovej ligy, tzv. Harhovligy, odohrávajúci na malom multifunkčnom ihrisku v areáli základnej školy. V rámci festivalu Harhovske čuda a zabaviska sa koná aj Detský beh a Harhovská desiatka – beh na 10 km. Ostatné dva roky

¹² www.muzikmuzeum.sk

bola v Spišskom Hrhove aj jedna zo zastávok detských cyklistických pretekov Detská tour Petra Sagana, čo sa stretlo so záujmom a účasťou nielen miestnych, ale aj obyvateľov širokého okolia. Pomocou obecnej firmy Hrhovské služby s.r.o. bolo vybudované zázemie aj pre ďalšie športové využitie. V roku 2011 bolo vybudované letné kúpalisko s 22-metrovým bazénom. Ide o relatívne skromné kúpalisko, no keďže ide o jediné v okrese, využívajú ho aj ľudia zo širšieho okolia. V roku 2015 sa v obci zriadila moderne vybavená posilňovňa. Posilňovňa sa teší veľkej obľube, nielen pre individuálny tréning, ale pod vedením miestneho trénera a trénerky sa tu pravidelne konajú kolektívne tréningy. V obci sa nachádza aj voľne prístupné ihrisko určené na posilňovanie s váhou vlastného tela. K športovým aktivitám možno zaradiť aj činnosť najstaršej organizácie v obci, ktorou je miestny Dobrovoľný hasičský zbor (DHZ) Spišský Hrhov (od roku 1988), ktorého tím sa zapája do okresnej hasičskej ligy. DHZ organizuje na sviatok sv. Floriána deň otvorených dverí, podieľa sa na organizácii Harhovských čud a zabavisk a organizuje vianočný Hasičský ples.

Mnohé aktivity, ktoré by sa dali zaradiť do kultúrno-spoločenského rámca predstavujú akési individuálne projekty, nápady a iniciatívy jednotlivcov, ktorým obecny úrad poskytol zázemie a ktorých trvanie závisí od týchto osôb – od ich ochoty alebo prítomnosti. Ako príklad uvediem čítanie rozprávok pre deti a Agility klub Bart. V prvom prípade išlo iniciatívu jednej panej, ktorá prejavila záujem organizovať čítanie rozprávok pre deti a pre ktoré jej obecny úrad poskytol vo vybraný čas priestory remeselnej dielne. Čítania rozprávok sa tešili veľkej popularite a mali vysokú návštevnosť. Do obce sa presťahovala pani venujúca sa psiemu športu agility, ktorá organizovala pravidelné tréningy pre miestnu skupinu psíckarov. Pred pár rokmi obe však aktivity ustali z personálnych dôvodov.

Pri príprave posledného Programu rozvoja obce Spišský Hrhov vznikol nápad zorganizovať susedské stretnutia s názvom Ulicovica, ktorých cieľom je, aby sa obyvatelia lepšie spoznali. Táto potreba pramení z faktu, že mnoho obyvateľov sa do obce prisťahovalo len nedávno a prakticky nemajú žiadne spoločenské väzby na svojich susedov. Myšlienka je postavená na tom, že obyvatelia vždy jednej ulice sa stretnú a vzájomne pripraví pohostenie, prípadne nejaký program. To, ako bude konkrétna Ulicovica prebiehať, je vždy ponechané na samotných obyvateľov. Iniciatíva sa stretla s pozitívnou odozvou a postupne sa striedajú jednotlivé ulice. Istý nezáujem o zorganizovanie takéhoto stretnutia prejavili zatiaľ len miestni Rómovia (stav k marcu 2019).

Medzi nové iniciatívy patrí aj zriadenie tzv. Hračkovnice, respektíve požičovne hračiek, ktoré sa realizovalo v spolupráci s neziskovou organizáciou Škola Dokorán – Wide Open School n.o.¹³ Ide výchovno-vzdelávací priestor vybavený novým nábytkom, knihami a modernými hračkami a hrami. Cieľom projektu je posilňovanie vzťahov medzi rómskymi a nerómskymi deťmi a ich rodinami. Dobrovoľníci a učitelia tu poskytujú nielen miesto na hranie, ale deti tu spoločne kreslia, hrajú športové hry, čítajú a navštevujú rôzne typy workshopov.

Hoci sa dá povedať, že v prípade Spišského Hrhova ide o jeden z najznámejších príkladov integrácie Rómov, napriek tomu stále pretrvávajú istá spoločenská bariéra medzi Rómami a majoritou (Mušínska, 2018). Tá sa prejavuje aj na úrovni účasti na spoločensko-kultúrnych podujatiach, na ktorých sa Rómovia vo väčšine prípadov nezúčastňujú, ale ani nevyužívajú možnosť ich iniciatívne vytvárať. V rámci Harhovských čud a zabavisk

¹³ Je to medzinárodný program s názvom Toy for inclusion realizovaný vo viacerých európskych krajinách.

sa do organizovania zapája mnoho miestnych Rómov, no primárne pracovne – ako zamestnanci obecnej firmy. Výraznejšou výnimkou sú len aktivity pre deti organizované miestnym komunitným centrom a v minulosti detská spevácka súťaž Rómska superstar, ktorú v obci organizovala Dorota Nvotová. Uskutočnili sa dva ročníky (2009, 2011), no po odsťahovaní hlavnej organizátorky z obce sa v podujatí nepokračovalo.

Renomé Spišského Hrhova ako obce otvorenej nezvyčajným projektom a zároveň vďaka obecnej firme schopnej ich technicky zrealizovať, prispieva k tomu, že sa tu realizujú aj projekty pôvodne plánované v iných lokalitách. Občianske združenie Čierne diery prinieslo projekt verejnej Lesnej sauny, ktorý sa mal pôvodne realizovať v blízkosti inej obce na západnom Slovensku. Projekt sa nakoniec ujal v Spišskom Hrhove a je tesne pred dokončením. Buduje sa tu aj vyhliadková veža, ktorej projekt pochádza od oravskej občianskej iniciatívy Námestovo budúcnosti.¹⁴ Aj keď v oboch prípadoch ide o stavby, ktoré s kultúrno-spoločenským životom súvisia len okrajovo, ilustrujú prístup vedenia obce k projektom, čo inde narazili na neochotu alebo byrokráciu.

V porovnaní s Liptovskou Tepličkou a Oravskou Lesnou je v Spišskom Hrhove nižšia aktivita cirkvi. Tá pochopiteľne závisí od angažovanosti miestneho farára. Špecifikom Spišského Hrhova v tejto oblasti je, že farár sa v obci mení relatívne často, približne každé štyri roky. Miestni obyvatelia reflektujú, že miera aktivít cirkvi v obci, napríklad práca s mládežou, narastá a upadá práve v závislosti od osoby konkrétneho farára. Krátky cyklus výmeny farárov tiež znižuje vytvorenie pevnejších väzieb.

Tak ako v predošlých dvoch obciach sú aj v Spišskom Hrhove iniciátorom väčšiny spoločensko-kultúrnych aktivít konkrétni obyvatelia a ich záujmy. Miestnym špecifikom je, že mnohé aktivity a podujatia vznikajú pri príprave Programu rozvoja obce, ktorý sa pripravuje každých päť rokov a participujú na ňom viacerí obyvatelia. Iné vznikajú celkom spontánne, no v oboch prípadoch k nim pristupuje vedenie obce spôsobom, že ak niekto vie, čo chce dosiahnuť, má predstavu, ako to dosiahnuť a zoberie si to na starosť, obecný úrad mu rád pomôže. Veľkou výhodou je v tomto ohľade obecná firma, s ktorej pomocou obec dokáže zabezpečiť technickú stránku mnohých projektov. Napokon, obecná firma vybudovala alebo zrekonštruovala všetky vonkajšie a vnútorné priestory, ktoré slúžia kultúrno-spoločenským aktivitám. Špecifikom Spišského Hrhova je, že väčšinu aktivít tu iniciujú ľudia s vysokoškolským vzdelaním.

DISKUSIA

Spoločným prvkom všetkých troch tu skúmaných obcí je, že hýbateľom spoločensko-kultúrneho života, ktorý ide nad rámec podujatí takpovediac bežnej agendy obecných úradov v oblasti spoločenského života (Vítanie detí do života, Posedenia s dôchodcami, obecné výročia, Deň matiek, Deň detí a podobne), sú miestni občania, pričom obec im v závislosti od typu aktivity poskytuje rôznu mieru podpory. Od čisto formálneho zastrešenia, cez poskytnutie obecných priestorov, prípade menšieho finančného príspevku, až po intenzívne zapojenie obecných štruktúr do organizácie a financovania. V príhovoroch starostov obcí (nie len troch tu skúmaných) pri preberaní ocenenia Dedina roka i v následných mediálnych rozhovoroch, opakovane zaznieva konštatovanie, že úspech obce v tejto súťaži je predovšetkým zásluhou aktívnych obyvateľov. To, čo sa

¹⁴ Autormi projektu sú Peter Murín, Jozef Bátor a Lukáš Kramarčík.

môže zdať ako formálna a očakávaná fráza, sa v prípade organizovania kultúrno-spoločenského života tu skúmaných obcí javí ako obraz reality. Takmer všetci informátori v skúmaných obciach spontánne reflektovali dianie v obci konštatovaním: „máme tu veľmi aktívnych občanov“, „tu sú ľudia veľmi šikovní pri organizovaní rôznych akcií“, „ľudia sami chodia s nápadmi“. To, že informátori hovoria o mnohých aktívnych ľuďoch, neznamena, že ide o nejakú významnú proporciu miestneho obyvateľstva, ale že je ich dosť na to, aby podnietili bohatý repertoár podujatí a aktivít, na ktoré sa prípadne nabalia ďalší dobrovoľníci. Samotní iniciátori a ústrední organizátori aktivít predstavujú v každej obci relatívne malý kruh vysoko aktívnych ľudí, z ktorých niektorí sa často angažujú naprieč viacerými podujatiami.

Druhou funkčnou stranou tohto javu je, pochopiteľne, samospráva otvorená tieto aktivity aj aktívne podporiť. Z výpovedí starostov a zamestnancov obecných úradov sa dá povedať, že na deklaratívnej úrovni panuje v súčasnosti vo všetkých troch skúmaných obciach všeobecná podpora akejkoľvek zrealizovateľnej aktivity alebo nápadu. Zároveň sa ukazuje, že takáto podpora a možnosť spolupráce je obyvateľmi reflektovaná a aktívne využívaná. Možno povedať, že stratégia otvorenosti voči iniciatívam občanov je základným stavebným prvkom rozvoja kultúrno-spoločenského života v tu sledovaných obciach.

Tomáš Winkler na výskume dobrovoľníctva v neziskových organizáciách pôsobiacich v slovenskom mestskom prostredí zistil, že dobrovoľníctvo tu má funkciu záujmovej činnosti, ktorej vykonávanie úzko súvisí s potrebou seberealizácie a trávenia času príjemným a zmysluplným spôsobom, pričom rozmer altruizmu a pomoci má skôr podobu dobrého pocitu z pomoci, než vo forme motivácie (Winkler, 2016: 26). Len čisto z repertoáru kultúrno-spoločenských aktivít v tu skúmaných obciach možno dôvodiť veľmi podobný scenár. Cieľom týchto aktivít tu je zväčša možnosť realizovať nejakú osobnú alebo skupinovú záľubu, či nejaký individuálny cieľ, ktorý má potenciál zaujať verejnosť. V porovnaní s mestami, kde pôsobia rôzne štátne a neštátne kultúrne inštitúcie a sú dostupné komerčné aktivity na trávenia voľného času, je ponuka možností trávenia voľného času v obciach obmedzená. Je preto pochopiteľné, že väčšina takýchto aktivít bude vytváraná samoorganizáciou miestnych obyvateľov. Táto samoorganizácia sa často deje prostredníctvom rôznych združení. Či už novovzniknutých so špecifickým účelom alebo dlhodobo zavedených organizácií, ktoré už majú vybudovaný vzťah so samosprávou a ich vznik bol v minulosti iniciovaný alebo podporovaný štátom, ako dobrovoľné hasičské zbory, telovýchovné jednoty, miestne organizácie Jednoty dôchodcov, Zväzu protifašistických bojovníkov atď. fungujúce dnes predovšetkým ako občianske združenia. Inštitucionálnym aktérom, ktorý špecifickým spôsobom môže prispievať do repertoáru kultúrno-spoločenského diania v obciach, je cirkev.

V súvislosti s kultúrno-spoločenským životom možno o úspešných obciach hovoriť ako o úspešných z pohľadu toho, ako sú jej obyvatelia ochotní a motivovaní kultúrno-spoločenské dianie v obci sami vytvárať a rozvíjať a ako sa orgány samosprávy na tomto rozvoji podieľajú.

Na pozadí tejto základnej spoločnej črty však jednotlivé obce vykazujú viacero odlišností. Jedným z primárnych rozdielov je počet obyvateľov, ktorý je pochopiteľne základným determinantom čohokoľvek, čo súvisí s ľudskými zdrojmi. Pre porovnanie ku koncu roku 2018 mali podľa Štatistického úradu: Spišský Hrhov 1632, Liptovská Teplička 2455 a Oravská Lesná 3421 obyvateľov.¹⁵ Počet obyvateľov ako premenná sa pre-

15 Z toho v Liptovskej Tepličke je približne 700 a v Spišskom Hrhove približne 350 Rómov.

javuje predovšetkým v takých kultúrno-spoločenských aktivitách, ktoré nevyžadujú len aktívnych jednotlivcov zapojených do organizovania, ale pravidelné udržateľné tímové aktivity odolné voči výkyvom individuálneho záujmu. V tomto ohľade podľa očakávania vyniká najväčšia obec Oravská Lesná s rozvinutou telovýchovnou jednotou, disponujúcou niekoľkými tímami vo viacerých športoch, s viacerými zoskupeniami venujúcimi sa folklóru, dlhodobu a stabilne fungujúcou organizáciou kresťanskej mládeže a klubom dôchodcov. Opačným príkladom je Spišský Hrhov, kde sú časté aktivity kľúčových jednotlivcov zameraných na konkrétne projekty.

Druhou dôležitou premennou sa ukazuje byť dostupnosť infraštruktúry vhodnej pre jednotlivé aktivity. Jednou zo základných stratégií, ktorými obce vstupujú do organizovania kultúrno-spoločenských aktivít, je využívanie dostupných priestorov alebo ich poskytnutie ďalším aktérom. Pre každú kultúrno-spoločenskú aktivitu je totiž kľúčové, aby ju bolo kde zrealizovať. Podobným spôsobom sa zapájajú aj iné inštitúcie, ak disponujú potrebnými priestormi, ako telovýchovné jednoty, základné školy alebo základné umelecké školy, prípadne cirkev. V Liptovskej Tepličke je to predovšetkým prírodný amfiteáter, ale tiež športový areál so zázemím a spoločenský dom. Liptovská Teplička má istý hendikep v tom, že spoločenský dom nemá sálu s dostatočnou kapacitou na organizáciu väčších interiérových podujatí. Naopak Oravská Lesná disponuje kultúrnym domom s dvoma sálami (spoločenskou s pódium a telocvičňou, niekdajším kinom) a viacerými vedľajšími priestormi (posilňovňa, detské centrum). Pre kultúrno-spoločenský život je v Oravskej Lesnej rozhodujúcim aktérom miestna telovýchovná jednota so svojimi ihriskami a zastrešeným hokejovým štadiónom a tiež otvorenosť miestneho farára pre organizáciu gospelových koncertov v kostole. Spišský Hrhov disponuje amfiteátrom a priestormi bývalého liehovaru, miestna základná umelecká škola má vlastnú sálu s pódium a v areáli základnej školy sa nachádza multifunkčné ihrisko využívané aj mimo športových aktivít žiakov. Základná škola tiež prichýlila na svojich pozemkoch centrum EQO. Niektoré podujatia sa uskutočňujú aj v parku miestneho kaštieľa. To, aké priestory sú v obci dostupné, v konjunkcii s mierou ochoty ich vlastníkov poskytnúť ich, sú jedným z kľúčových determinantov počtu a druhej variability kultúrno-spoločenských aktivít.

Dôležité rozdiely medzi sledovanými obcami pramenia z ich historického a sociálno-ekonomického pozadia. V tomto ohľade sú si Liptovská Teplička a Oravská Lesná veľmi podobné a spoločne sú odlišné od Spišského Hrhova. Liptovskú Tepličku a Oravskú Lesnú historicky spájajú podobné okolnosti vzniku, prostredie a spôsob obživy ich obyvateľov. Obe sú horské a dlho do veľkej miery izolované obce s relatívne neskorým odklonom od súkromne hospodáriaceho roľníctva. Pritom prechod na zamestnanie v priemysle nepriniesol dramatické demografické zmeny a obe obce majú nízku mieru vysťahovalectva aj prisťahovalectva. Tieto podrobnosti sa prejavujú aj na úrovni kultúrno-spoločenského života. V oboch obciach dominuje na jednej strane inštitucionalizovaný folklór a pripomínanie tradícií a na druhej strane športové aktivity. Repertoár kultúrno-spoločenských podujatí tu do veľkej miery zrkadlí a zároveň sám formuje skupinovú identitu obyvateľov. U obyvateľov oboch obcí je často artikulované vnímanie samých seba ako obyvateľov horskej, tradičnej a tradície dodržiavajúcej katolíckej obce, zocelenej a súdržnej vďaka generáciám života v drsných životných podmienkach.¹⁶ Rozvoj kultúrno-spoločenských aktivít možno v týchto dvoch obciach vnímať ako súčasť ich celkového rozvoja, kontinuálne prebiehajúceho od druhej polovice 20. storočia.

¹⁶ Podrobnejšia analýza toho ako je v týchto obciach formovaná a deklarovaná lokálna identita, by si zaslúžilo samostatnú štúdiu, na čo v tomto texte, žiaľ, nie je priestor.

Celkom iný obraz poskytuje Spišský Hrhov, ktorý sa prejavuje aj na inej skladbe kultúrno-spoločenského diania. Je to obec ležiaca v blízkosti dvoch miest, dlhodobo formovaná jednak súžitím Slovákov a spišských Nemcov a jednak s grófskym sídlom, s ktorého existenciou súvisel opakovaný príchod nových obyvateľov. Na rozdiel od Liptovskej Tepličky a Oravskej Lesnej tu druhá polovica, resp. posledná štvrtina 20. storočia zaznamenala hospodársky a spoločenský úpadok, vysokú mieru vysťahovalectva, predovšetkým mladých a ekonomicky aktívnych ľudí, po ktorom nasledoval dynamický a plánovitý rozvoj a príchod nových obyvateľov rôznych profesií a z rôznych oblastí širšieho okolia. Kým na prelome tisícročia spoločenské aktivity v obci smerovali k oživeniu umŕtveného kultúrno-spoločenského diania, v súčasnosti plnia aj funkciu stmelovania rôznorodej zmesi novo- a starousadlíkov. Vytvára sa tu aj celkom iný naratív obecnej identity ako v prípade Liptovskej Tepličky a Oravskej Lesnej. Čiastočne sa tu, cez pamiatky (grófske sídlo, gotický kostol), pripomína historický odkaz obce, no predovšetkým sa buduje obraz úspešnej a rozvíjajúcej sa obce, ktorá je dobrým a perspektívnym miestom na kvalitný život. Heterogénnosť obyvateľstva, ktorú priniesol demografický rozvoj obce, reflektuje aj nižšie zaštnúpenie aktivít odrážajúce lokálne ľudové tradície a folklór, naopak darí tu aj činnostiam, pri ktorých nie je v čase ich vzniku známy dopyt obyvateľov a sú v prvom rade osobnou realizáciou ich organizátorov. Obec má aktívnu stratégiu nabádať obyvateľov k aktivite a individuálnej iniciatíve pri tvorbe kultúrnych a spoločenských aktivít a podujatí, a to aj prostredníctvom ich zaangažovania do prípravy Plánu hospodárskeho rozvoja, ktorý sa v iných obciach necháva zvyčajne vypracovať externým firmám.

ZÁVER

Touto exploratívnou štúdiou som chcel otvoriť problematiku organizácie kultúrno-spoločenského života úspešných obcí s cieľom možného identifikovania stratégií rozvoja v tejto oblasti. Ukazuje sa, že kľúčovým aspektom je aktívna spolupráca orgánov samosprávy s iniciatívami obyvateľov, či už ako jednotlivcov alebo združených do spolkov, klubov a občianskych združení. Prevažujú aktivity, ktoré umožňujú individuálnu realizáciu, rozvíjajú individuálne záľuby jednotlivých aktérov a saturujú tak inak absentujúce zázemie a prinášajú diverzifikáciu príležitostí na trávenie voľného času v obci. Základnou stratégiou, ktoré používa samospráva v obciach Liptovská Teplička, Oravská Lesná a Spišský Hrhov, je otvorenosť a podpora ľubovoľných, avšak realizovateľných iniciatív obyvateľov.

Repertoár podujatí a aktivít odráža do veľkej miery kultúrny kapitál obyvateľov jednotlivých obcí, ktorý je determinovaný ich historickým a socioekonomickým vývojom. Ukazuje sa, že obec Spišský Hrhov musela zvoliť proaktívnejšiu motivačnú stratégiu – najprv vzhľadom na nutnú kompenzáciu spoločenského úpadku v polovici 90. rokov minulého storočia a neskôr na budovanie novej komunity rozrastajúcej sa obce. Liptovská Teplička a Oravská Lesná v tomto ohľade naopak úročia postupný a dlhodobý rozvoj obce.

Tento výskum priniesol zatiaľ vcelku jednoduché a predvídateľné zistenia. Na komplexnejšie teoretické zovšeobecnenia bude potrebný ďalší výskum zameraný nielen na väčší počet obcí, ale aj na ich typológiu.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0115.

LITERATÚRA

- Ambrózová, J. (2013). Tradičná inštrumentálna hudba a charakter jej vývoja, In: Z. Beňušková a kol., *Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia*. Nitra: UKF Nitra (s. 185–205).
- Bajčanová, M., Mentel, A. (2004). Analýza stratégií adaptácie na spoločensko ekonomické zmeny. *Slovenský národopis*, 52(3), 282–303.
- Beňušková, Z. (2013). Rómska komunita vo vzťahu k majorite. In: Z. Beňušková a kol., *Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia*. Nitra: UKF Nitra (s. 88–99).
- Bitušiková, A. (2015). Urban activism in central and eastern Europe: A theoretical framework. *Slovenský národopis*, 63(4), 326–338.
- Dekker, P., Halman, L. (2003). Volunteering and Values: An Introduction. In: P. Dekker, L. Halman (Eds.), *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers (s. 1–17).
- Endrödi, J. (2015). Od prvej písomnej zmienky do roku 1526, In: *Spišský Hrhov*. Spišský Hrhov: Tlačiareň svidnícka s.r.o. pre obec Spišský Hrhov (s. 34–56).
- Frič, P., Pospíšilová, T. a kol. (2010). Vzorce a hodnoty dobrovolníctví v české společnosti na začátku 21. století. Praha: AGNES.
- Hudák, P. (2015). Súčasný vývoj obce a perspektívy rozvoja, In: *Spišský Hrhov*. Spišský Hrhov: Tlačiareň svidnícka s.r.o. pre obec Spišský Hrhov (s. 250–264).
- Halás, M., Spišiak, P. (2006). Diverzifikácia aktivít vidieckych obcí Slovenska na základe prírodného a socioekonomického potenciálu. In: *Venkovská krajina. Sborník z príspevků z mezinárodní mezioborové konference* (Slavičín a Hoštětín, 12. – 14. 5. 2006) (s. 48–51).
- Iwasaki, Y. (2006). Leisure and quality of life in an international and multicultural context: what are major pathways linking leisure to quality of life? *Social Indicators Research*, 82(2), 233–264.
- Kormošová, R. (2015). Spišský Hrhov rokov 1945–1989, In: *Spišský Hrhov*. Spišský Hrhov: Tlačiareň svidnícka s.r.o. pre obec Spišský Hrhov (s. 202–239).
- Laučík, P., Nováková, K. (2013). Vývin zaľustňaný obyvatelstva (obce Liptovská Teplička) od druhej polovice 20. storočia. In: Z. Beňušková a kol., *Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia*. Nitra: UKF Nitra (s. 56–88).
- Lenovský, L. (2013). Kalendárne obyčaje v kontexte folklorizmu. In: Z. Beňušková a kol.: *Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia*. Nitra: UKF Nitra (s. 206–231).
- Maľugová, S., Huba, P. (1997). *Oravská Lesná. Vlastivedná monografia*. Oravská Lesná: Pavol Huba.
- Mušinka, A. (2012). *Podarilo sa. Príklady úspešných aktivít na úrovni samospráv smerujúcich k zlepšeniu situácie Rómov*. Prešov: Vydavateľstvo prešovskej univerzity.
- Mušinka, A. (2018). Spišský Hrhov as an example of the complexity of relations between Roma and non-Roma on the local level. *Annales Scientia Politica*, 7(2), 50–55.
- Stebbins, A. P. (2014) *Careers in Serious Leisure From Dabbler to Devotee in Search of Fulfillment*. New York: Palgrave MacMillan.
- Stebbins, A. P. (2015). *Leisure and the Motive to Volunteer: Theories of Serious, Casual, and ProjectBased Leisure*. New York: Palgrave MacMillan.
- Winkler, T. (2016). Mladí dobrovoľníci v mimovládnych organizáciách (kontexty motivácií a altruizmu). *Etnologické rozpravy*, 23(2), 7–27.

O AUTOROVI

VLADIMÍR BAHNA – je vedecký pracovník Ústavu etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied (ÚESA SAV). Vyštudoval religionistiku na Univerzite Komenského v Bratislave. Doktorandské štúdium v obore etnológia absolvoval na ÚESA SAV. V rokoch 2011–2014 pôsobil na Masarykovej univerzite v Brne v projekte Laboratór pro experimentální výskum náboženství. Medzi hlavné oblasti jeho výskumu patria konšpiračné teórie, náboženské naratívy a rituály, ktoré skúma v rámci prístupov kognitívnej a evolučnej antropológie.